

تحلیل آماری و محتوایی سخنرانی‌های امام خمینی علیه السلام

در سال‌های ۱۳۶۸ - ۱۳۴۱

یحیی فوزی *

صابر حسن پور **

قدسی علیزاده سیلاب ***

چکیده

امام خمینی علیه السلام در طول حیات خود، با ابزارهای مختلفی از جمله ارسال پیام و یا انجام مصاحبه و سخنرانی، به طرح اندیشه‌های خود مبادرت ورزید. این پژوهش بر آن است تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد که سخنرانی‌های امام خمینی علیه السلام مندرج در «صحیفه امام» در سال‌های دوران حیات امام خمینی علیه السلام چه روندهایی را نشان می‌دهد و چه مباحث مهمی را شامل می‌شود؟ همچنین مباحثی که امام در هر مقطع در سخنرانی‌های خود بر آن تأکید داشتند کدام‌اند؟ تحقیق حاضر از روش ترکیبی که در بردارنده روش‌های کمی و کیفی است، استفاده نموده است. برای این منظور ابتدا با بررسی مجموعه بیست و دو جلدی صحیفه امام، به شناسایی سخنرانی‌های ایشان و سپس با تحلیل کمی، به تعیین جایگاه آن در بین دیگر فعالیت‌های تبلیغاتی وی پرداخته و در ادامه با تعیین شاخص‌هایی، تحلیل محتوایی از سخنرانی‌های امام خمینی علیه السلام ارائه نموده است.

واژگان کلیدی

امام خمینی علیه السلام، صحیفه امام، سخنرانی‌های امام خمینی علیه السلام.

yahyafozi@yahoo.com

saber.hasanpoor@yahoo.com

gh.alizadeh88@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۲۶

* استاد پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

** دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد.

*** دانشجوی دکتری مطالعات سیاسی انقلاب اسلامی دانشگاه شاهد.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۹

طرح مسئله

امام خمینی علیه السلام یکی از برجسته‌ترین چهره‌های سیاسی معاصر است. تأثیرگذاری امام در حوزه‌های اندیشه و عمل باعث شده تا پژوهشگران مختلفی در جستجوی شناخت ابعاد جدیدی از اندیشه سیاسی ایشان باشند. امام خمینی علیه السلام در طول حیات خویش با ابزارهای مختلفی به طرح اندیشه‌های خود مبادرت ورزید. از جمله با ارسال پیام و یا انجام مصاحبه و سخنرانی، به این امر اقدام می‌کرد. سخنرانی‌ها حجم وسیعی از فعالیت‌های تبلیغی ایشان، در این راستا را تشکیل می‌دهد. سخنرانی‌های موردنظر در کتاب *صحیفه امام*، توسط مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام منتشر شده است؛ بررسی آنها می‌تواند تحلیل دقیقی از روند مباحث مهم در هر دوره را به خوبی نشان دهد. علاوه بر اینکه فراوانی این مباحث در هر دوره نیز می‌تواند مباحث مهم را در هر دوره تاریخی مشخص کند.

بر این اساس، این پژوهش بر آن است تا به این پرسش‌ها پاسخ دهد: سخنرانی‌های امام خمینی علیه السلام مندرج در *صحیفه امام* در سال‌های دوران حیات ایشان چه روندهایی را نشان می‌دهد و چه مباحث مهمی را در بردارد؟ مباحثی که امام در هر مقطع در سخنرانی‌های خود بر آن تأکید داشتند، کدامند؟

برای نیل به اهداف تعیین شده، تحقیق حاضر از روش ترکیبی استفاده نموده است. در پژوهش‌های اسنادی دو روش تحقیق مرسوم است، روش کمی و روش کیفی. روش‌های تحقیق ترکیبی، عبارت است از ترکیب روش‌های کمی و کیفی. «تحقیق مبتنی بر روش‌های ترکیبی، تحقیقی است که محقق در آن در جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها، ترکیب یافته‌ها و نتیجه‌گیری در مورد یک موضوع خاص، از هر دو رهیافت کمی و کیفی در یک مطالعه یا طرح تحقیقاتی واحد استفاده می‌کند.» (Teddli & Tashakkori, 2006: 4) چین لین و لوفتیس هم روش‌های ترکیبی را این‌گونه تعریف می‌کنند: «تحقیق مبتنی بر روش‌های ترکیبی، تحقیقی است که مشخصه آن استفاده از روش‌های کمی و کیفی برای تحلیل داده‌هاست.» (Chinlin & Loftis 2005: 4)

در این مقاله تلاش شده است تا با استفاده از این روش، به تحلیل کمی و کیفی سخنرانی‌های امام پرداخته شود. برای این منظور ابتدا با بررسی مجموعه بیست و دو جلدی *صحیفه امام*، به شناسایی سخنرانی‌های ایشان و سپس با تحلیل کمی به تعیین جایگاه آن در بین دیگر فعالیت‌های تبلیغاتی وی پرداخته و در ادامه با تعیین شاخص‌هایی، به تحلیل محتوایی سخنرانی‌ها اقدام شده است.

۱. بررسی آماری سخنرانی‌های امام علیه السلام

صحیفه امام شامل آثار شفاهی و مکتوب سیاسی، اجتماعی، و حتی شخصی و خانوادگی امام خمینی علیه السلام می‌باشد. این آثار شفاهی و مکتوب، ذیل عناوین هفت‌گانه‌ای شامل: نامه‌های خانوادگی - اجازه نامه‌های شرعی - تلگراف‌ها و نامه‌های سیاسی و اجتماعی - احکام و فرامین - پیام‌ها - سخنرانی‌ها و مصاحبه‌ها و گفتگوها در بیست و دو جلد و تحت عنوان *صحیفه امام*، سامان‌دهی و منتشر گردید. (صحیفه امام، ۱۳۷۸: ۱ / ۳۳ - ۲۰)

همان‌طور که در مقدمه تحقیق آمده است، *صحیفه امام* نشان می‌دهد که عمده‌ترین فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی امام خمینی علیه السلام در قالب پیام‌ها، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌ها به انجام رسیده است. اما موضوع مورد بررسی این پژوهش، سخنرانی‌های مندرج در *صحیفه امام* است. نتایج بررسی‌های به عمل آمده در این خصوص، در قالب جدول شماره (۱) ارائه شد.

جدول (۱): تعداد عناوین پیام‌ها، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های مندرج در *صحیفه امام*

سال	جمع عناوین در هر ردیف	مصاحبه‌ها و گفتگوها	بیانات و سخنرانی‌ها	پیام‌ها
۱۳۳۹ - ۱۳۳۲	۲	۱	۰	۱
۱۳۴۰	۰	۰	۰	۰
۱۳۴۱	۲۱	۰	۱۴	۷
۱۳۴۲	۲۰	۰	۱۰	۱۰
۱۳۴۳	۱۲	۰	۹	۳
۱۳۴۴	۴	۰	۲	۲
۱۳۴۵	۰	۰	۰	۰
۱۳۴۶	۴	۰	۱	۳
۱۳۴۷	۲	۱	۱	۰
۱۳۴۸	۱	۰	۰	۱
۱۳۴۹	۲	۰	۰	۲
۱۳۵۰	۵	۰	۴	۱
۱۳۵۱	۵	۰	۰	۵
۱۳۵۲	۴	۰	۰	۴
۱۳۵۳	۲	۰	۱	۱
۱۳۵۴	۵	۱	۰	۴
۱۳۵۵	۲	۰	۰	۲
۱۳۵۶	۱۶	۰	۴	۱۲
۱۳۵۷	۲۷۲	۱۳۵	۱۳۷	۸۴
۱۳۵۸	۶۴۲	۱۵	۵۱۰	۱۱۷
۱۳۵۹	۲۰۰	۱	۱۳۳	۶۶
۱۳۶۰	۲۶۷	۰	۱۱۰	۱۵۷
۱۳۶۱	۱۷۱	۰	۸۰	۹۱
۱۳۶۲	۱۱۶	۰	۶۴	۵۲
۱۳۶۳	۶۹	۰	۲۷	۴۲
۱۳۶۴	۶۴	۰	۲۹	۳۵

سال	جمع عناوین در هر ردیف	مصاحبه‌ها و گفتگوها	بیانات و سخنرانی‌ها	پیام‌ها
۱۳۶۵	۴۷	۰	۱۱	۳۶
۱۳۶۶	۴۶	۰	۱۸	۲۸
۱۳۶۷	۵۵	۰	۷	۴۸
۱۳۶۸	۹	۰	۰	۹
—	۲۱۴۹	۱۵۴	۱۱۷۲	۸۲۳

در سحرگاه ۱۳ آبان سال ۱۳۴۳ (از ۴۳/۸/۱۳ تا ۴۴/۷/۱۲) امام خمینی علیه السلام به ترکیه تبعید شدند. (انصاری، ۱۳۷۸: ۶۶ - ۶۵) روز ۱۳ مهر ماه ۱۳۴۴، حضرت امام به همراه فرزندشان آیت‌الله حاج آقا مصطفی از ترکیه به تبعیدگاه دوم، کشور عراق، اعزام شدند. (همان: ۶۸)

در دیدار وزرای خارجه ایران و عراق در نیویورک، تصمیم به اخراج امام خمینی علیه السلام از عراق گرفته شد. روز اول مهر ۱۳۵۷ منزل امام در نجف به وسیله قوای بعثی محاصره گردید. انعکاس این خبر، با خشم گسترده مسلمانان در ایران، عراق و دیگر کشورها مواجه شد. رئیس سازمان امنیت عراق در دیدار با امام خمینی علیه السلام گفته بود که شرط ادامه اقامت ایشان در عراق، دست کشیدن از مبارزه و عدم دخالت در سیاست است و امام نیز با قاطعیت پاسخ داده بود که به‌خاطر مسئولیتی که در مقابل امت اسلام احساس می‌کند، حاضر به سکوت و هیچ‌گونه مصالحه‌ای نیست. روز ۱۲ مهر، امام خمینی علیه السلام نجف را به قصد مرز کویت ترک گفت. دولت کویت با اشاره رژیم ایران، از ورود امام به این کشور جلوگیری کرد. قبلاً صحبت از هجرت امام به لبنان و یا سوریه، بود اما ایشان پس از مشورت با فرزندشان (حجت‌الاسلام حاج سید احمد خمینی) تصمیم به هجرت به پاریس گرفت. در روز ۱۴ مهر، ایشان وارد پاریس شدند. (همان: ۱۰۰)

داده‌های جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که:

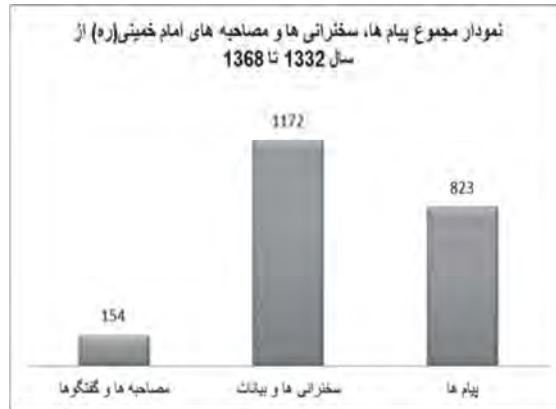
بیشترین فراوانی پیام‌های امام، مربوط می‌شود به سال ۱۳۶۰ با تعداد ۱۵۷ پیام. (۱۹/۰۷٪ از مجموع پیام‌ها)
بیشترین فراوانی سخنرانی و بیانات ایشان مربوط می‌شود به سال ۱۳۵۸ با تعداد ۵۱۰ سخنرانی. (۴۳/۲۹٪ از مجموع سخنرانی‌ها)

بیشترین فراوانی مصاحبه‌ها و گفتگوهای امام، مربوط می‌شود به سال ۱۳۵۷ با تعداد ۱۳۵ مصاحبه. (۸۷/۶۶٪ از مجموع مصاحبه‌ها)

و بیشترین فعالیت سیاسی و اجتماعی امام نیز به سال ۱۳۵۸ تعلق دارد با تعداد ۶۴۲ فعالیت. (۲۹/۷۹٪ از مجموع فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی)

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، کمترین فعالیت سیاسی و اجتماعی امام مربوط می‌شود به سال ۱۳۶۶ با ۴۶ مورد فعالیت.

نمودار (۱)

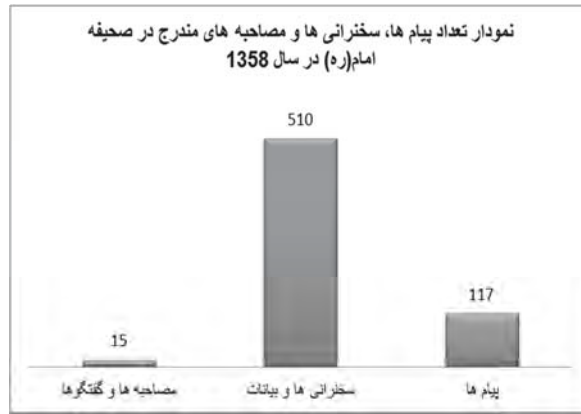
داده‌های نمودار شماره (۱) بیانگر آن است که در مجموع، تعداد ۸۲۳ مورد فعالیت سیاسی و اجتماعی امام خمینی علیه السلام مندرج در «صحیفه امام» مربوط می‌شود به پیام‌های مختلفی که امام در مناسبت‌ها و موقعیت‌های مختلفی صادر نمودند. همچنین داده‌های نمودار شماره (۱) نشان می‌دهد که سخنرانی‌ها و بیانات امام، مندرج در صحیفه صحیفه امام با تعداد ۱۱۷۲، بیشترین فراوانی را در میان سایر فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی امام خمینی، به خود اختصاص داده است. ضمن آنکه تعداد ۱۵۴ مورد مصاحبه و گفتگو در صحیفه امام به‌عنوان بخش دیگری از فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی امام خمینی علیه السلام ثبت و درج گردیده است.

با انجام بررسی مقایسه‌ای در جدول شماره (۱)، مشاهده می‌شود که بیشترین فراوانی مجموع فعالیت‌های امام خمینی علیه السلام مربوط می‌شود به سال‌های ۱۳۵۸ (با ۶۴۲ مورد) و ۱۳۵۷ (با ۲۷۲ مورد). لذا ضمن ارائه آمار فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی امام در سال‌های ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ به صورت نموداری، به ارائه تحلیلی از محتوای این نمودارها پرداخته می‌شود:

نمودار شماره (۲)

نمودار شماره (۳)

بررسی تطبیقی نمودارهای شماره (۲) و (۳) نشان می‌دهد که:

در سال ۱۳۵۷ به نسبت سال ۱۳۵۸، توازنی در استفاده از رسانه‌ها وجود دارد. اما در سال ۱۳۵۸ که اولین سال پیروزی انقلاب اسلامی محسوب می‌شود، نمودار شماره (۳) نشان می‌دهد که امام خمینی علیه السلام بیشتر از ابزار سخنرانی برای اهداف خود بهره برده‌اند و با توجه به این نکته که پس از پیروزی انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام می‌توانستند از رسانه‌های دیداری و شنیداری (صداوسیما) برای بیان دیدگاه‌های خود بهره ببرند، این امر می‌تواند طبیعی باشد در این میان امام با توجه به کارکرد سخنرانی در جذب مخاطب و میزان تأثیرگذاری آن، بیشتر از این ابزار استفاده نمودند.

۲. تحلیل کمی سخنرانی‌های امام

نمودار شماره (۴) نشان می‌دهد که از سال ۱۳۳۲ تا سال ۱۳۵۶ یعنی در مدت ۲۴ سال، تعداد ۴۶ سخنرانی از سوی امام خمینی علیه السلام انجام شده؛ ۳۳ مورد (۷۱/۷۴٪) از این سخنرانی‌ها مربوط می‌شود به سال‌های ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۳.

نمودار شماره (۴)

سال ۱۳۴۱: تلاش امام خمینی علیه السلام در سال ۱۳۴۱ در مقابله با تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، رفراندوم، انقلاب سفید ... نمونه و نشانه‌ای از سیره سیاسی اوست. (جمشیدی، ۱۳۸۸: ۳۰) بررسی‌های به عمل آمده بیانگر آن است که نقطه کانونی سخنرانی‌های امام، مخالفت درخصوص لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی بوده است. امام خمینی علیه السلام در ۱۱ مورد از مجموع ۱۴ سخنرانی در این سال، به صورت مستقیم به لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی اشاره و به مخالفت با آن پرداختند.

سال ۱۳۴۲: مطالعات نشان می‌دهد که موضوعات اساسی در سخنرانی‌های امام در این سال، موارد ذیل را شامل می‌شدند: محکومیت حمله ماموران رژیم پهلوی به فیضیه - مخالفت با اصلاحات ارضی - گوشزد نمودن خطر شاه و اسرائیل.

سال ۱۳۴۳: موضوعات اساسی در ۹ سخنرانی انجام شده در این سال، شامل موارد ذیل می‌باشد: مخالفت با انقلاب سفید شاه - تبیین رسالت علما و حوزه‌ها - خطر توطئه علیه ممالک اسلامی و دین - مخالفت با کاپیتولاسیون، که نهایتاً مجموعه اقدامات امام باعث شد تا رژیم، ایشان را در تاریخ ۱۳/۸/۱۳۴۳ به ترکیه تبعید نماید.

از سال ۱۳۴۴ تا ۱۳۵۶ که امام در ترکیه و نجف در تبعید بسر می‌بردند، تعداد ۱۳ سخنرانی ایراد نمودند. نکته قابل توجه اینکه دوران ۱۱ ماه اقامت ایشان در ترکیه بسیار سخت بود، حتی پوشیدن لباس روحانیت ممنوع بوده و حق هیچ‌گونه اقدام سیاسی نداشته و لذا هیچ سخنرانی نداشتند. (فوزی، ۱۳۸۸: ۵۲) بدین ترتیب تمامی سخنرانی‌ها، مربوط به زمان اقامت ایشان در نجف است.

اما نمودار شماره (۵) نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی در تعداد سخنرانی‌ها، مربوط به سال ۱۳۵۸ است؛ یعنی اولین سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی با تعداد ۵۱۰ سخنرانی (۴۳/۵۱٪) از مجموع ۱۱۷۲ سخنرانی در مدت ۳۷ سال. امام خمینی علیه السلام در اولین سال پس از پیروزی انقلاب با حوادث و وقایع مختلفی روبه‌رو بودند و لازم بود که ایشان رهنمودهای خود را در این خصوص ارائه کنند تا فضای سیاسی، اجتماعی و امنیتی کشور را مدیریت نمایند. اما از سال ۱۳۵۹، یک افت محسوس و معناداری در تعداد سخنرانی امام مشاهده می‌شود که این افت تا سال ۱۳۶۸ که ایشان رحلت نمودند، ادامه داشت. در این زمینه نیز می‌شود به بیماری قلبی امام اشاره کرد.

امام پس از پیروزی انقلاب، در تاریخ دهم اسفند ۱۳۵۷ از تهران به قم آمده بود و تا زمان ابتلا به بیماری قلبی (۲ بهمن ۱۳۵۸) در این شهر بود. حضرت امام پس از ۳۹ روز مداوا در بیمارستان قلب تهران، موقتاً در منزلی واقع در منطقه دربند تهران ساکن شد و سپس در تاریخ ۱۳۵۹/۲/۲۷ بنا به تمایل خود، به منزلی محقر متعلق به یکی از روحانیون (حجت الاسلام سید مهدی امام جمارانی) در محله جماران نقل مکان کرد و تا زمان رحلت در همین منزل ماند. (انصاری، ۱۳۷۸: ۱۱۸)

در واقع بیماری قلبی امام و تجویز پزشکان، در کاهش تعداد سخنرانی‌های ایشان پس از سال ۱۳۵۸، تأثیرگذار بوده است.

۳. تحلیل محتوایی سخنرانی‌های امام

امام خمینی علیه السلام از سال ۱۳۳۲ تا ۱۳۶۸، تعداد ۱۱۶۲ مورد سخنرانی داشته‌اند. این سخنرانی‌ها در مجموعه *صحیفه امام* گردآوری شده است. این پژوهش بر آن است که محورها و موضوعات سخنرانی‌های ایشان را مشخص و بررسی نماید. لذا ابتدا محورهای کلی سخنان ایشان و مباحث مطرح شده در هر محور به تفکیک در جدول شماره (۱) ارائه شده و تعداد موارد تکرار شده نیز بیان گردیده است. سپس محورهای کلی سخنان ایشان بر روی نمودار، مورد مقایسه قرار گرفته‌اند؛ بدین ترتیب محور و موضوعی که بیشتر مورد توجه و تأکید ایشان بوده، به‌عنوان مهم‌ترین محور سخنرانی‌های ایشان به دست آمده است.

در بحث بررسی محورهای مختلف از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۶۸، محورهای کلی سخنرانی‌های امام از سال ۱۳۴۱ به ترتیب روی نمودار مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در هر سال بیشترین موضوع و محوری که در سخنان ایشان مورد تأکید قرار گرفته و تکرار شده است؛ مشاهده می‌گردد. همچنین هریک از محورها و موضوعات کلی سخنان امام در سال‌های مختلف با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفته‌اند.

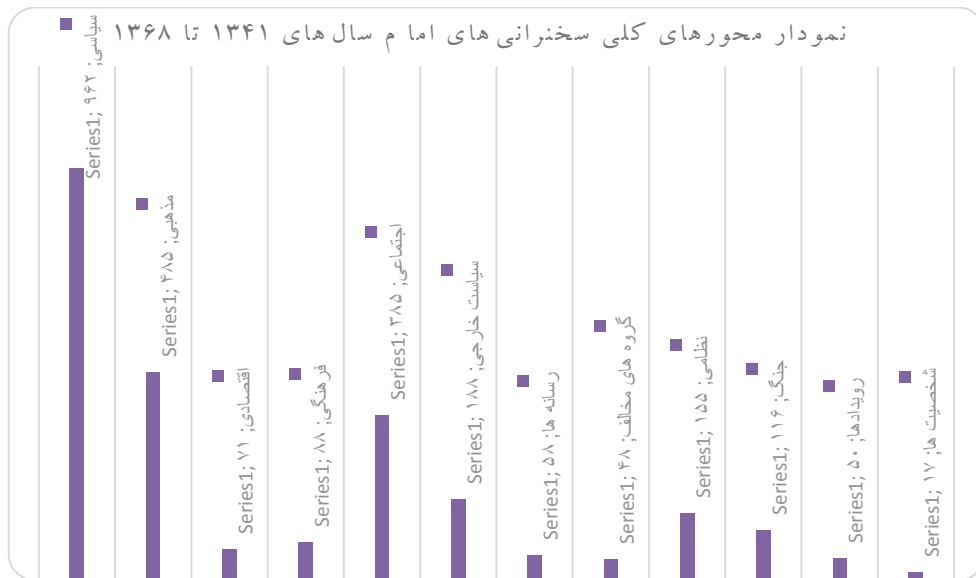
در جدول زیر با توجه به مباحث بیان شده و تکرار شده در سخنرانی‌های امام، محورهای سخنان ایشان دسته‌بندی شده است. با توجه به جدول زیر به نظر می‌رسد مهم‌ترین محور مورد تأکید امام، محور سیاسی بوده است. پس از آن نیز محورهای مذهبی مورد تأکید بوده است. به نظر می‌رسد ایشان به سیاست همراه با تهذیب نفس نظر داشته‌اند. همچنین با توجه به مباحث طرح شده می‌توان به اندیشه پیوند دین و سیاست در اندیشه سیاسی ایشان نیز پی برد.

جدول (۱): مباحث و محورهای سخنرانی‌های امام

ردیف	محورها	مباحث	زمان	مکان	تعداد
۱	سیاسی	مطروود بودن نظام سلطنتی، اهمیت شرکت در انتخابات، حق تعیین سرنوشت، قانون اساسی، استقلال و آزادی، مجلس شورا، دولت، قوه قضائیه، مجلس خبرگان، مجلس مؤسسان، شورای نگهبان، جمهوری اسلامی، دین و سیاست، حکومت و نظام اسلامی، نهضت اسلامی، پیروزی، انقلاب، اوضاع سیاسی ایران، توطئه‌ها، ولایت فقیه، نقش مردم، پاکسازی افراد ناصالح، مدعیان حقوق بشر، رژیم پهلوی و شاه، وابستگی، شناخت شرایط زمان و مکان.	سال‌های ۱۳۴۱؛ ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۵۰، ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۷	قم، نجف، نوفل لوشاتو و تهران	۹۶۲
۲	اقتصادی	خودکفایی، ربا، گرانفروشی و محتکران، اصلاح بانک‌ها، محاصره اقتصادی، اهمیت قرض‌الحسنه، صنعت نفت، کم‌کاری، توجه به مشاغل گوناگون مانند کارگران و کشاورزان	سال‌های ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳	تهران	۷۱

ردیف	محورها	مباحث	زمان	مکان	تعداد
۳	فرهنگی	حوزه‌ها، مساجد، دانشگاه‌ها، اهمیت تعلیم و تربیت، آموزش و پرورش، اهمیت معلمان، اهمیت فرهنگ و استقلال فرهنگی	سال‌های ۱۳۴۱، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱، ۱۳۶۲، ۱۳۶۳، ۱۳۶۴، ۱۳۶۵	قم، تهران	۸۸
۴	اجتماعی	طبقات محروم، زاغه‌نشینان، عشایر، ورزشکاران، مرزنشینان، بانوان، جوانان، اشرار، مواد مخدر، اهمیت وحدت، دوری از اختلاف، روحانیون، انجمن‌های اسلامی، محبوسین	سال‌های ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۵۰، ۱۳۵۶ تا ۱۳۵۷، ۱۳۶۷	قم، نجف، نوفل لوشاتو، تهران	۳۸۵
۵	سیاست خارجی	توجه جهانیان به ایران، اسرائیل، آمریکا، مستضعفان جهان، ملت‌های مسلمان، فلسطین، تشکیل دولت بزرگ اسلامی، عراق، سران کشورهای اسلامی، صدور انقلاب و اسلام، ابرقدرت‌ها	۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۵۰، ۱۳۵۶ تا ۱۳۵۷، ۱۳۶۷	قم، نجف، نوفل لوشاتو، تهران	۱۸۸
۶	مذهبی	شهادت، تهذیب نفس، اتکال به خدا، اخلاص، خودسازی، دوری از خودخواهی، توجه به سیره انبیا و ائمه (ع)، حفظ اسلام، تربیت و اخلاق اسلامی، ادیان توحیدی و غیر توحیدی، انگیزه الهی	سال‌های ۱۳۴۱، ۱۳۴۲، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۵۰، ۱۳۵۶ تا ۱۳۶۷	قم، نجف، نوفل لوشاتو، تهران	۴۸۵
۷	نظامی	ارتش و نیروهای مسلح، ضرورت دفاع و مقابله در برابر دشمن، پاسداران و نیروی انتظامی	سال‌های ۱۳۴۱، ۱۳۴۳، ۱۳۵۰، ۱۳۶۴ تا ۱۳۵۷	قم، نجف، نوفل لوشاتو، تهران	۱۵۵
۸	جنگ	جنايات رژیم بعث و صدام، مسائل جنگ و رزمندگان، دفاع در جنگ تحمیلی، مقایسه ایران و عراق	سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷	تهران	۱۱۶
۹	گروه‌های مخالف	گروهک‌ها، روشنفکر مآب‌ها، مرجعین، مقدس‌نماها، ساده‌اندیشان اصلاح‌طلب، غرب‌زدگان، منافقین	سال‌های ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۰، ۱۳۶۲، ۱۳۶۵	تهران	۴۸
۱۰	رسانه‌ها	اهمیت صداوسیما، نشریات و مطبوعات، اهمیت تبلیغات	سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۴	تهران	۵۸
۱۱	رویدادها	مذهبی، اعیاد، سیاسی مانند: ۲۲ بهمن، ۱۵ خرداد، لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، انقلاب سفید، کابینولاسیون، تظاهرات عاشورا	سال‌های ۱۳۴۱، ۱۳۴۳، ۱۳۵۰، ۱۳۵۶، ۱۳۵۷، ۱۳۵۸، ۱۳۵۹، ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۶	قم، نجف، نوفل لوشاتو، تهران	۵۰
۱۲	شخصیت‌ها	آیت‌الله طالقانی، شهید بهشتی، شهید مطهری، شهیدان رجایی و باهنر، علامه طباطبائی، شهید دستغیب، بنی‌صدر، شهید مدرس، آیت‌الله کاشانی، شهید چمران	سال‌های ۱۳۴۱، ۱۳۵۸، ۱۳۶۰، ۱۳۶۱ تا ۱۳۶۲	قم، تهران	۱۷

در نمودار زیر محورهای کلی مقایسه شده و مشاهده می‌شود ایشان از مجموع ۱۱۶۲ سخنرانی، ۹۶۲ بار بر اهمیت امور سیاسی تأکید نموده و به ترتیب مسائل معنوی و اجتماعی، در رتبه‌های دوم و سوم قرار دارند. باید توجه داشت که در بحث مسائل سیاسی یکی از موضوعات و مباحث مورد تأکید امام، برپایی حکومت اسلامی است.

د) تحلیل محورهای مهم سخنرانی‌های امام در هر مقطع

بر اساس مباحث مذکور در سال ۱۳۴۱، امام ۱۴ بار سخنرانی داشته‌اند که در ۱۳ مورد از سخنرانی‌ها، یکی از محورهای اصلی، مسائل سیاسی بوده است. محور بعدی که در سخنان ایشان مورد تأکید قرار گرفته؛ مسائل معنوی، تهذیب نفس و به‌طور کلی امور مذهبی را شامل شده است.

از ۱۰ مورد سخنرانی امام در سال ۱۳۴۲، ۵ بار مسائل سیاسی محور سخنرانی ایشان بوده و همچنین به مسائل مربوط به ارتباط با سایر کشورها اشاره شده است.

در سال ۱۳۴۳ از ۹ مورد سخنرانی امام، به ترتیب مسائل سیاسی و سپس مسائل اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. این امر حاکی از آن است که در این سال، اوضاع سیاسی و اجتماعی از اهمیت برخوردار بوده است. یکی از حوادث مهم در این دوران، تصویب لایحه کاپیتولاسیون بوده که در این امر و موضع‌گیری بی‌تأثیر نیست.

امام خمینی ره در سال‌های ۱۳۴۴ تا ۱۳۴۶؛ هم‌زمان با سال‌های اولیه دوران تبعید؛ ۳ مورد سخنرانی داشته‌اند. در نمودار زیر مشخص می‌گردد؛ ابتدا توجه به تهذیب نفس و سپس به ترتیب رویدادها و حوادث اجتماعی و سیاسی، محورهای سخنرانی‌های ایشان را تشکیل داده است. این امر نشان‌دهنده آن است که ایشان در دوران تبعید نیز مسائل و حوادث ایران و جهان را پیگیری می‌نمودند.

امام در سال ۱۳۵۰، ۴ مورد سخنرانی داشته‌اند. یکی از محورهای مورد بحث ایشان که در این سال رتبه نخست را دارد، محور مذهبی و تهذیب نفس و توجه به خداوند بوده است. در این دوران امام همچنان در تبعید به سر می‌بردند. اما با مواضع هوشمندانه، شجاعانه و ساده‌زیستی مثال‌زدنی خود، محدودیت‌ها را تحمل

می‌کردند. ایشان در این دوران، مردم را پیوسته به استقامت دعوت می‌کردند و به آنان امید می‌بخشیدند. امام در سال ۱۳۵۶، ۴ مورد سخنرانی داشتند که محور سیاسی، ۸ بار مورد توجه و تأکید ایشان بوده است. توجه به خدا و تهذیب نفس، در رتبه دوم قرار دارد. به نظر می‌رسد این امر، ناشی از حوادث و رویدادهایی است که در این سال رخ داده است. ایشان ضمن تحلیل روشنگرانه درباره مسائل ایران و خاورمیانه، همواره خطر سلطه همه‌جانبه آمریکا بر ایران را نیز گوشزد می‌کردند. رحلت مشکوک فرزند امام و دکتر شریعتی، سفر کارتر به ایران و انتشار مقاله توهین‌آمیز به امام در روزنامه اطلاعات، از جمله حوادث مؤثر در موضع‌گیری‌های امام در این سال است.

سال ۱۳۵۷، اوج مبارزات انقلابی مردم ایران به رهبری امام خمینی علیه السلام است. در این سال به‌ویژه نیمه دوم سال، به دلیل هجرت ایشان از نجف به فرانسه و در نتیجه امکان دسترسی و بهره‌گیری آسان‌تر از وسایل ارتباطی و آزادی بیشتر در ملاقات‌ها و دیدارها، تعداد سخنرانی‌ها افزایش یافته است. همچنین امکان هدایت و رهبری مردم را در انقلاب به دنبال داشته است. در این سال ایشان ۱۳۷ مورد سخنرانی داشته‌اند که با توجه به اوضاع انقلابی ایران، ۲۲۳ بار موضوعات سیاسی در سخنرانی‌های ایشان مورد تأکید بوده است.

در سال ۱۳۵۸ اولین سال پس از پیروزی انقلاب اسلامی، شکل‌گیری نهادها و ساختارهای جدی حکومت، مورد توجه بوده است. لذا در ۵۱۰ سخنرانی ایشان؛ ۳۳۹ بار موضوعات سیاسی مطرح شده است. همچنین ۳۴ بار به گروه‌های مخالف از جمله گروهک‌های ضد انقلاب اشاره داشته‌اند که این امر نشان‌دهنده نقش این گروه در این دوران است.

در سال ۱۳۵۹ از مجموع ۱۳۳ سخنرانی توسط امام خمینی، موضوعات سیاسی همچنان با ۸۹ بار تکرار، اولویت نخست را در محورهای سخنان ایشان داشته است. یکی از محورهایی که از این سال در سخنان امام به چشم می‌خورد، مسئله جنگ تحمیلی عراق علیه ایران است.

در سال ۱۳۶۰ در ۱۱۰ سخنرانی، مسائل سیاسی ۴۱ بار، در سال ۱۳۶۱ از مجموع ۸۰ سخنرانی، ۶۹ بار، در سال ۱۳۶۲ در ۶۴ مورد سخنرانی، ۶۸ بار و در سال ۱۳۶۳ از ۲۷ مورد سخنرانی، ۲۹ بار، و مسائل دینی و مذهبی با فاصله بسیار کم، در رتبه دوم است.

در سال ۱۳۶۴، در ۲۹ سخنرانی امام، ۳۶ بار مسائل مذهبی، معنوی و ۳۱ بار مسائل سیاسی محور بوده‌اند. نکته قابل توجه آن است که چه امری موجب شده است ایشان در این سال به امور تهذیب نفس، اخلاص و توجه به خدا و ... تأکید بیشتری داشته باشند؟

سال ۱۳۶۵، امام خمینی علیه السلام ۱۱ بار به ایراد سخنرانی پرداخته‌اند که مسائل سیاسی و مذهبی ۱۴ بار در سخنرانی‌های ایشان، محور قرار گرفته است.

در سال ۱۳۶۶ از ۱۸ مورد ایراد سخنرانی، مسائل معنوی و مذهبی با ۷ مورد تکرار رتبه نخست را در

سخنرانی‌های ایشان به خود اختصاص داده است. روند کم شدن فاصله بین دو محور مسائل سیاسی و مذهبی و افزایش تأکید امام به مسائل مذهبی از سال ۱۳۶۳ تا ۱۳۶۶ به چشم می‌خورد. همچنین در سال ۱۳۶۷ امام خمینی ره ۷ بار به ایراد سخنرانی پرداخته‌اند. در حقیقت آخرین سخنرانی‌های ایشان در این سال بیان شده است که مسائل سیاسی با ۴ بار تکرار، مورد تأکید بیشتری بوده است. در سال ۱۳۶۸، یعنی ماه‌های پایانی حیات امام نیز، ایشان سخنرانی نداشته‌اند.

نتیجه

پژوهش حاضر بر آن بود تا به تحلیل آماری و محتوایی سخنرانی‌های امام خمینی ره در سال‌های ۱۳۴۱ - ۱۳۶۸ بپردازد. لذا در پاسخ به سؤالات مقاله، ابتدا از نظر آماری تعداد پیام‌ها، سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های مندرج در صحیفه امام بررسی و سپس به تحلیل محتوایی سخنرانی‌های امام از سال‌های ۱۳۴۱ تا ۱۳۶۸ پرداخته شد. بر این اساس با بررسی مجموعه ۲۲ جلدی صحیفه امام، به شناخت سخنرانی‌های ایشان و تحلیل کمی و تعیین جایگاه آنها در بین دیگر فعالیت‌های تبلیغی ایشان پرداخته شد. آثار مندرج در *صحیفه امام*، شامل نامه‌های خانوادگی، اجازه‌نامه‌های شرعی، تلگراف‌ها و نامه‌های سیاسی و اجتماعی، احکام و فرامین، پیام‌ها، سخنرانی‌ها، مصاحبه‌ها و گفتگوهای امام خمینی ره است. با مشاهده روند ایراد سخنرانی‌های امام، می‌توان گفت سخنرانی‌های ایشان از نیمه دوم سال ۱۳۵۷ و با هجرت به فرانسه، رو به افزایش بوده و اوج آن در سال ۱۳۵۸ یعنی اولین سال پیروزی انقلاب اسلامی مشاهده می‌شود. با بررسی‌های به عمل آمده مشخص شد بیشترین فراوانی سخنرانی‌های امام به سال ۱۳۵۸ با تعداد ۵۱۰ سخنرانی مربوط می‌شود که دلیل آن، دسترسی آسانتر و استفاده سریع‌تر ایشان از امکانات ارتباطی در جهت بیان دیدگاه‌ها و ارائه راهکارها می‌باشد.

همچنین علاوه بر اهمیت کارکرد سخنرانی در تأثیرگذاری و جذب مخاطب، شیوه امام خمینی ره در سخنرانی‌های ایشان نیز قابل توجه است؛ چراکه ایشان مسائل پیچیده سیاسی، اجتماعی و ... را به شکلی ساده و قابل فهم برای اقشار مختلف بیان می‌نمودند. اما نکته حائز اهمیت در بخش تحلیل آماری سخنرانی‌های ایشان آن است که استفاده از ابزار سخنرانی توسط امام خمینی ره از سال ۱۳۵۹ رو به کاهش بوده، حتی در سال ۱۳۶۸ یعنی ماه‌های پایانی حیات خویش، سخنرانی نداشته‌اند. بیماری قلبی امام را می‌توان از جمله دلایل مؤثر بر کاهش روند سخنرانی‌ها دانست.

در بخش تحلیل محتوایی سخنرانی‌های امام، ابتدا محورهای سخنرانی‌های ایشان مشخص و بررسی گردید. سپس مباحث مطرح شده در هر محور به تفکیک، ارائه و تعداد تکرار این موضوعات در سال‌های مختلف مشخص شد. مباحث سخنرانی‌های امام در محورهای سیاسی، مذهبی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، نظامی، جنگ، سیاست خارجی، گروه‌های مخالف، رسانه‌ها، شخصیت‌ها و رویدادها دسته‌بندی شدند.

بدین ترتیب مشاهده شد بیشترین محور مورد توجه امام در سخنرانی‌های ایشان، محور سیاسی بوده است. بعد از محور سیاسی، مباحث مذهبی مانند: توجه به خداوند، اخلاص، خودسازی، جلوگیری از خودخواهی و منیت، مورد تأکید امام خمینی علیه السلام بوده است. تأکید امام به این دو محور، حاکی از تفاوت دیدگاه امام به سیاست است. به عبارتی ضمن آنکه به سیاست همراه با تهذیب نفس توجه داشته‌اند که نشان‌دهنده پیوند دین و سیاست در اندیشه سیاسی ایشان است؛ خواهان برپایی حکومت اسلامی بودند. با بررسی محورهای مختلف در سال‌های مورد نظر (۱۳۶۸ - ۱۳۴۱)، نیز می‌توان نتیجه گرفت سخنرانی‌های ایشان متناسب با وضعیت سیاسی - اجتماعی و متأثر از شرایط حاکم بر جامعه، اوضاع ایران و جهان بوده است. همچنین با مطالعه سخنرانی‌های ایشان نیز می‌توان به شرایط، دیدگاه‌ها، افکار و حوادث آن دوران نیز پی برد. اما نکته قابل توجه در سخنرانی‌های امام از سال‌های ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۷ است که ایشان بر محور مذهبی تأکید بیشتری داشته‌اند. امام خمینی علیه السلام در سال آخر حیات خویش سخنرانی نداشته‌اند؛ اما همچنان تا آخرین لحظه به فعالیت‌های سیاسی - اجتماعی خود ادامه داده و رهنمودهای خود را در قالب پیام ارائه می‌دادند.

توجه به متن سخنرانی‌ها، محورها و مباحث مورد نظر امام خمینی علیه السلام در دوره‌های مختلف بیانگر رهبری سیاسی - الهی ایشان در سراسر دوران مبارزه، پس از پیروزی انقلاب و استواری نظام جمهوری اسلامی است. همچنین تفاوت دیدگاه‌های ایشان را با رهبران سیاسی برجسته جهان آشکار می‌نماید.

منابع و مآخذ

۱. امام خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۷۸، *صحیفه امام*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۲. انصاری، حمید، ۱۳۷۸، *حدیث بیداری، نگاهی به زندگینامه آرمانی - علمی و سیاسی امام خمینی*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۳. جمشیدی، محمدحسین، ۱۳۸۸، *اندیشه سیاسی امام خمینی*، تهران، انتشارات پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی.
۴. فوزی، یحیی، ۱۳۸۷، *تحولات سیاسی - اجتماعی بعد از انقلاب اسلامی در ایران*، تهران، عروج.
۵. _____، ۱۳۸۸، *اندیشه سیاسی امام خمینی*، تهران، دفتر نشر معارف.
6. Teddlie, Ch. & A. Tashakkori, 2006, "A general Typology of Research Designs Featuring Mixed Methods;" *Research in the Schools*, Vol. 13, No. 1, 12-28.
7. Chin Lin, A. & K. Loftis, 2005, "Mixing Qualitative and Quantitative Methods in Political Science: A primer;" Paper presented at the annual meeting of the merican Political Science Association, See: www.allacademic.com/meta/p41971_index.html-38k

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی